

Định nghĩa là gì? (2)

Tác Giả: Nguy&#n H&#ng Qu&#c
Thứ Sáu, 07 Tháng 10 Năm 2011 04:38

Chß định nghĩa (canon) xuất phát từ tiếng Hy Lạp cổ, kanon, với nghĩa là cái nhánh cây được dùng làm thước đo, sau, dần dần có nghĩa là tiêu chuẩn và mẫu mực.

Hình: Thinkstock

Lß i tác giả : Tôi được mời tham dự cuộc hội nghị quốc tế về đề tài "Định nghĩa và cái khác trong các nền văn hóa ngoài phương Tây" (Canonicity and Otherness of Non-Western Culture" do trường Korea University tổ chức tại Seoul trong hai ngày 29 và 30 tháng 9. Trong cuộc hội nghị, tôi trình bày một bài thuyết trình chính, "Tính chính trị của việc định nghĩa văn hóa trong văn học Việt Nam" (The politics of canonization in Vietnamese literature", và một bài thuyết trình phụ thuộc về lý thuyết hậu, như một đề xuất cho một cuộc thảo luận mang chủ đề "Định nghĩa văn hóa và chính trị" (Canonization and politics). Chắc chắn tôi gửi đề xuất hai bài thuyết trình này sang tiếng Việt, tôi xin gửi lời cảm ơn và lời chào trân trọng đến các thành viên của Hội đồng phê bình và lý thuyết văn học (Văn Mới xuất bản năm 2007). Bài viết khá dài nên tôi xin được chia thành bốn phần. Đây là phần thứ hai. NHQ

***

Trong bài trước, chúng ta đã tìm hiểu một số sai lầm liên quan đến định nghĩa. Nhưng định nghĩa là gì?

Ý nghĩa của định nghĩa

Chß định nghĩa (canon) xuất phát từ tiếng Hy Lạp cổ, kanon, với nghĩa là cái nhánh cây được dùng làm thước đo, sau, dần dần có nghĩa là tiêu chuẩn và mẫu mực. Ý nghĩa này, thoßt đßu, được sử dụng trong lãnh vực kiến trúc và nghệ thuật theo hình: số cân đối trong hình thức và bố cục, yếu tố chính yếu nên được phép hình thức; sau, được Plato khái quát hoá như một trong những lý tưởng hoàn hảo (perfect ideals) mà con người, trong đó có giới nghệ sĩ, phải mô phỏng theo. Có điều, trong tác phẩm của Plato, cái đẹp, cái tốt, sự xuất sắc và sự công chính chỉ là những mặt khác nhau của chân lý, do đó, cái đẹp và nghệ thuật đều dựa trên cùng một lý tưởng luân lý, từ đó, định nghĩa có khuynh hướng nghiêng sang khía cạnh hình thức và ý thức (1).

Đi n ph m là gì? (2)

Tác Giả: Nguy n H ng Qu c

Thứ Sáu, 07 Tháng 10 Năm 2011 04:38

Đi u này làm cho ý nghĩa khái ni m đi n ph m càng ngày càng r ng, bao g m, ít nh t, ba lãnh v c chính.

V ph ng đi n th n h c, đi n ph m là toàn b nh ng cu n sách đ c xem là thánh th , n i ch a đ ng nh ng chân lý tuy t đ i do Th ng Đ m c kh i, c a m t tôn giáo nào đó, t Phúc Âm c a Thiên Chúa giáo đ n Koran c a H i giáo.

V ph ng đi n văn hoá, đi n ph m là toàn b nh ng tác ph m đ c xem là đ t đ n đ nh cao c a tri t h c và văn h c, t nh ng tác ph m c a Plato, Aristotle, Euripides, Lutarch... th i c đ i Hy L p đ n T th và Ngũ kinh th i c đ i Trung Hoa, t nh ng ki t tác c a Chaucer, Cervantes, Shakespeare, Goethe, Joyce, Proust, v.v... Tây ph ng đ n nh ng tác ph m b t h trong th phú đ i Hán, th th đ i Đ ng, th t đ i T ng và th ti u thuy t đ i Minh và Thanh Trung Qu c.

V ph ng đi n giáo đ c, đi n ph m là danh sách nh ng tác ph m đ c đ a vào ch ng trình gi ng đ y nh là nh ng thành t u tiêu bi u nh t cho t ng th lo i ho c t ng th i k , nh ng kho tàng c a ki n th c và là nh ng khuôn m u đ ng o i ta h c t p cũng nh mô ph ng. Không có n n văn h c nào i không có đi n ph m. Đâu cũng có đi n ph m. Văn h c dân gian có đi n ph m c a văn h c dân gian; văn h c vi t cũng có đi n ph m c a văn h c vi t. Đi n ph m h u nh là m t nhu c u không th tránh kh i: nhu c u i a ch n và s p x p m i th vào m t tr t t nh t đ nh đ t o thành m t truy n th ng h u b o t n nh ng đi u ng o i ta cho là có giá tr . Hy L p c đ i, ngay t th k th hai và th ba tr c công nguyên, các h c gi i Alexandria đã b t đ u so n th o danh sách nh ng nhà th h cho là đáng nghiên c u và h c t p. Danh sách y càng ngày càng đ c b sung và c p nh t (2).

B i v y, có th nói, đi n ph m, m t m t, là trung tâm c a i ch s : n u không có đi n ph m s không có i ch s văn h c; m t khác, nói nh George A. Kennedy, “ph n ánh c u trúc b o th và tôn ti c a các xã h i truy n th ng.” (3) Ngày x a, trong c văn hoá truy n kh u i n văn hoá ký t , đ b o đ m quy n i c c a các đi n ph m, ng o i ta đ u c u đ n th n quy n, đ n lo i ngôn ng c kính và s c m nh c a truy n th ng. Sau này, ng o i ta dùng đ n c h th ng giáo đ c và truy n thông đ i chúng đ s đ c ng c s c m nh c a các đi n ph m. Làm th cũng ph i: không có đi n ph m s không có vi c h c t p, s không có vi c k th a, và do đó, s không có s phát tri n.

Đ c đi m c a đi n ph m

Đi m chung c a đi n ph m là: tính ch t toàn bích và tính ch t th m quy n. V ph ng đi n ngh thu t và m h c, đi n ph m ph i có tính đ c sáng, t đó, tr thành m t đ u m c nh t đ nh trong ti n trình v n đ ng c a n n văn h c m t n c ho c m t khu v c, và cũng t đó, có th đ c dùng nh m t chu n m c đ đánh giá các hi n t ng văn h c khác xu t hi n tr c ho c sau nó. V ph ng đi n t t ng, đi n ph m ph i có cái nhìn th t sâu s c v nhân sinh và xã h i đ ti p t c cung c p cho nhi u th h liên ti p nh ng nh n th c m i giúp h hi u rõ h n

Đi n ph m là gì? (2)

Tác Giả: Nguy n H ng Qu c

Thứ Sáu, 07 Tháng 10 Năm 2011 04:38

v con ng i cũng nh ch s , t đó, c m th y có nhu c u th ng xuyên đ c i. H n n a, v c ph ng đi n ngh thu t l n t t ng, nó ph i có kh năng g i m đ không ai có th có c m giác là mình đã v t ki t tài nguyên bên trong nó: nói cách khác, đi n ph m là cái gì giàu có h n m i kh năng đi n d ch và phân tích c a ng i đ c.

Đi u c n l u ý là, trong lúc các đi n ph m mang tính th n h c th ng n đ nh: su t c m y ngàn năm nay, nh ng tín đ Thiên Chúa giáo v n sùng bái các thánh th ; Trung Hoa và Vi t Nam, các b T Th và Ngũ Kinh v n đ c các nho sĩ sùng bái ít nh t cho đ n cu i th k 19; các đi n ph m mang tính văn h c thay đ i nhanh h n: cái cũ đ n đ n b quên lãng và cái m i đ n đ n xu t hi n. Theo Harold Bloom, t t c nh ng s sáng t o mang tính đ c sáng m nh m trong văn h c không s m thì mu n cũng tr thành nh ng đi n ph m (4). Theo Jan Gorak, h u nh b t c đ đầu có nh ng v th y l n và có nh h ng sâu r ng thì n i đó có đi n ph m (5).

Nh v y, chúng ta th y ngay m t đ c đi m n i b t khác c a đi n ph m, ngoài tính toàn bích và tính th m quy n v a nêu, là: tính nhân t o. Nói cách khác, đi n ph m là nh ng s n ph m c a con ng i, xu t phát t nhu c u l a ch n và đánh giá nh ng thành t u đáng quý, và do đó, đáng ti p thu và đáng đ c th h đ ng đ i và các th h k ti p b o t n nh t. Howard Felperin vi t v m i t ng quan gi a các đi n ph m và th gi i văn ch ng nói chung m t cách gi u c t:

"Ngày x a ngày x a có m t lo i tác ph m đ c bi t đ c xem là Văn Ch ng, trong đó, có m t nhóm tác ph m đ c u tiên tách ra và không ng t đ c biên t p đi biên t p l i, đ c đi n d ch đi đi n d ch l i, h n n a, còn đ c đ m ra gi ng đ y. Chính nhóm này đ c bi t đ n nh là đi n ph m h c truy n th ng. Chúng đ c xem là tác ph m c a nh ng ng i có quy n năng sáng t o, trí tu và s th u th nh là th n linh." (6)

Là s n ph m c a con ng i, đi n ph m mang tính m c đích, tính ch quan và tính l ch s nh t đ nh. Tính m c đích c a các đi n ph m h u nh lúc nào cũng gi ng nhau: dùng truy n th ng đ xây đ ng b c thang giá tr cho nh ng ng i đ ng th i, m t th ng pháp cho sinh ho t văn h c ngh thu t cũng nh trí th c c a th i đ i nói chung. Ch quan vì b t c s l a ch n và đánh giá nào cũng đ u xu t phát t nh ng đ ng c , nh ng th hi u, và đ u g n li n v i nh ng trìn đ và nh ng ph ng pháp lu n nh t đ nh. Cu i cùng, đi n ph m mang tính l ch s vì chúng ch là k t tinh c a m t s đ i u ki n chính tr , kinh t , xã h i và văn hoá, và khi nh ng đ i u ki n y thay đ i, chúng cũng thay đ i theo. B i v y, đi n ph m không ph i ch là m t danh sách nh ng tác ph m hay nh ng tác gi xu t s c mà còn là m t t s v nh ng cách nhìn v văn h c c a các th i đ i khác nhau. Nh ng t s y v a k t c l i v a đ t đ n: không có k t c, s không có truy n th ng; nh ng n u không có đ t đ n, s không có ti n b . M i m t trào l u m i trong văn h c đ u b t đ u b ng m t n l c gi i-đi n ph m (decanonization) m t s tác ph m và đi n ph m hoá m t s tác ph m khác. M i tác ph m đ c nâng lên thành đi n ph m đ u, v i nh ng m c đ khác nhau, tr thành m t th quy ph m (norm) trong lãnh v c ngh thu t và m h c.

T t c nh ng đ c đi m v a nêu đã đ c gi i nghiên c u văn h c trên th gi i bàn lu n sôi n i trong su t nhi u th p niên v a qua. Theo William Calin, trong văn h c Pháp, ch ng h n, su t th i trung c hi m có tác ph m nào đ c yêu chu ng và tôn sùng h n m t th k . Nguyên nhân, m t m t, xu t phát t nh ng thay đ i trong ngôn c cũng nh phong cách, m t khác, t nh ng thay đ i trong ý th c h cũng nh trong th hi u c a các t ng l p quý t c. Danh sách các

Đi n ph m là gì? (2)

Tác Giả: Nguy n H ng Qu c

Thứ Sáu, 07 Tháng 10 Năm 2011 04:38

đi n ph m th i trung c nh chúng ta có th nhìn th y hi n nay ch hình thành t cu i th k 18 và đ c bi t th k 19 do các tác gi và h c gi theo xu h ng l ng m n ch nghĩa xác l p và b n thân nh ng ng i này cũng không thoát kh i nh h ng chính tr và văn hoá c a th i đ i h s ng (7).

Cũng d a trên nh n th c l ch s nh th nh ng các nhà n quy n lu n, nh ng nhà phê bình xu t thân t các s c t c thi u s t i các qu c gia Âu M , ch y u là nh ng ng i da đen, và gi i c m bút thu c thành ph n lao đ ng chân tay, đã ra s c ch ng minh nh ng cái g i là đi n ph m th c ch t ch là nh ng gì đ c k t tinh t nh ng cách nhìn nh t đ nh, trong đó, u th ch y u thu c v m t s ng i: v ph ng di n phái tính, đó là phái nam, v ph ng di n văn hoá, mang tính đ c tuy n, dành riêng cho các t ng l p th ng l u ho c trung l u cao trong xã h i; v ph ng di n chính tr , các đ qu c l n Á Âu M t ng xâm chi m và th ng tr các n c khác m t th i gian dài. Chính nh ng thành ph n chi m u th trong xã h i và l ch s này, t kinh nghi m th m m và ý th c h riêng c a h , đã nhân danh nhân lo i nói chung và tính ph quát trong b ng giá tr văn h c, giành quy n quy đ nh tiêu chu n c a tính đi n ph m và quy t đ nh danh sách nh ng tác ph m đ c xem là đi n ph m. Th c ch t nh ng cái g i là tính nhân lo i hay tính ph quát y ch a đ ng vô s các thiên ki n v ch ng t c, phái tính và giai c p. H u qu đ th y nh t là h u h t nh ng tác gi b xem là “khác” đ u b đ y ra ngoài l và chìm vào quên lãng (8).

***

Chú thích:

1. Xem E. Dean Kolbas (2001), *Critical Theory and the Literary Canon*, Boulder: Westview, tr. 11-17.
2. George A. Kenedy, “The origins of the concept of a canon and its application to the Greek and Latin classics”, in trong cu n *Canon vs. Culture, Reflections on the Current Debate* do Jan Gorak biên t p, New York: Garland, 2001, tr. 106.
3. Nh trên, tr. 105.
4. Harold Bloom (1994), sđd, tr. 25.
5. Jan Gorak (1991), sđd, tr. 244.
6. Felperin, Howard (1985), *Beyond Deconstruction: The Uses and Abuses of Literary Theory*. Oxford: Clarendon, tr.10.
7. William Calin, “Making a Canon”, *Philosophy and Literature*, s 23, năm 1999, tr. 1-16.
8. Xem Robyn R. Warhol và Diane Price Herndl (biên t p), *Feminism, an Anthology of Literary Theory and Criticism*, Houndmills: Macmillan Press, tr. 73-163.